

УДК 159'923'2

Наталія Василівна Чепелева, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора з науково-дослідної роботи

E-mail: chepelevan@gmail.com

Рудницька Світлана Юрївна, доктор психологічних наук, доцент, завідувач лабораторії когнітивної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

E-mail: rudnsvit@gmail.com

Кирило Віталійович Гуцол, PhD з психології, науковий співробітник лабораторії когнітивної психології

E-mail: kvgutsol@gmail.com

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ НАРАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Анотація

У статті представлено та проаналізовано результати розроблення діагностического інструментарію нарративної компетентності особистості. Емпіричне дослідження сформованості нарративної компетентності здійснено на методологічних засадах постнекласичної психології, згідно яким особистість розглядається як автор самої себе, що має потенціал саморегуляції та саморозвитку. У межах психологічної герменевтики нарративну компетентність проартикульовано як здатність особистості ідентифікувати та інтерпретувати нарративні висловлювання Іншого, тобто, виявляти нарративи в соціокультурних та особистих дискурсах і породжувати на їхній основі власні нарративні конструкти. Схарактеризовано структурну модель нарративної компетентності як динамічної конфігурації передсмыслового (значеннєвого), смислового та метасмыслового рівнів розуміння та породження нарративних висловлювань особистістю, що, у свою чергу, стала підґрунтям для розробки психолінгвістичного діагностичного інструментарію. Запропонована методика

визначення рівнів сформованості наративної компетентності особистості передбачає: підбір текстів для опрацювання, що відповідають визначеним критеріям; розроблення діагностичних завдань до цих текстів; алгоритм визначення в респондентів певного рівня сформованості наративної компетентності залежно від результатів виконання ними запропонованих завдань. За результатами апробації діагностичної методики в респондентів було виокремлено три основних та два перехідних рівня сформованості наративної компетентності. Алгоритм визначення зазначених рівнів представлено у вигляді структурної математичної моделі, валідність якої підтверджено кореляційними зв'язками з експертним оцінюванням. Основною перевагою запропонованого психолінгвістичного інструментарію визначення рівнів сформованості наративної компетентності особистості є можливість його застосування для діагностики респондентів на основі опрацювання ними текстів художньої літератури без обмежень на мову, якою вони володіють.

Ключові слова: особистість, наратив, наративна компетентність, критерії сформованості наративної компетентності, передсмісловий, смисловий, метасмісловий рівні сформованості наративної компетентності.

Natalia Chepeleva, The full member of the NAES of Ukraine, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Deputy Director of Research Work

Svitlana Rudnytska, Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor, Head of Laboratory of Cognitive Psychology

Kyrylo Hutsol, PhD in Psychology, Research Officer of Laboratory of Cognitive Psychology

THE DIAGNOSTIC TOOLS OF PERSONALITY NARRATIVE COMPETENCE DETERMINATION

Summary

The article presents and analyzes results of the development of diagnostic tools of narrative competence of personality. Empirical study of formation of the narrative

competence is carried out on methodological basis of post-non-classical psychology, according to which a personality is considered as an author of oneself, who has a potential for self-regulation and self-development. Within the psychological hermeneutics, narrative competence has been articulated as an ability of personality to identify and interpret narrative statements of the Other, that is to discover narratives in sociocultural and personal discourses and based on them to generate their own narrative constructs. The structural model of narrative competence as a dynamic configuration of pre-semantic, semantic and meta-semantic levels of understanding and generation of narrative expressions by personality is characterized; this model in turn became a basis for developing psycholinguistic diagnostic tools. The author proposed a method for determining formation levels of narrative competence of personality, which involves selection of texts meeting certain criteria for processing; development of diagnostic tasks for these texts; algorithm for determining a certain formation level of narrative competence of respondents depending on their results of proposed tasks. According to the results of approbation of the diagnostic technique, three main and two transitional levels of narrative competence of respondents have been identified. The algorithm for determining of these levels is presented in the form of a structural mathematical model, the validity of which is confirmed by correlations with expert evaluation. The main advantage of the proposed psycholinguistic tools for determining the formation levels of narrative competence of personality is the possibility of its application for diagnostics of respondents based on their processing of fiction texts without restrictions as for the language they speak.

Keywords: personality, narrative, narrative competence, criteria of formation of narrative competence, pre-semantic, semantic, meta-semantic levels of formation of narrative competence.

Постановка проблеми. Незважаючи на традиційність для психогерменевтичних досліджень тематики генерації та розуміння соціокультурних і особистісних текстів, в останні десятиріччя у вітчизняних і

зарубіжних наукових розвідках проблема породження наративу як способу конструювання ідентичності й артикуляції соціальності в цілому набуває надзвичайної актуальності і нових перспектив розв'язання в контексті становлення методологічних і онтологічних засад еволюції постнекласичної наукової раціональності (J. Brockmeier & D. Carbaugh [13], J. Baddeley & J. A. Singer [12], K.C. McLean, M. Syed, M. Pasupathi, J.M. Adler, W.L. Dunlop [16], E. Reese C.A. Haden, L. Baker-Ward, P. Bauer, R. Fivush & P.A. Ornstein [17]).

Крім того, через принципове ускладнення комунікативних процесів у сучасному інформаційному суспільстві проблема наративної компетентності особистості та шляхів її розвитку набуває все більшої актуальності та потребує нагального розв'язання в різних сферах життєдіяльності людини.

Проте, незважаючи на актуальність і соціальну значимість цієї проблеми, діагностичний інструментарій сформованості наративної компетентності дотепер залишається нерозробленим, що стає перешкодою для конструювання наративних практик і технологій як в особистісній, так і в професійній сфері життєздійснень людини.

Мета статті – побудувати модель розвитку наративної компетентності, що включає критерії та рівні її сформованості, і на цій основі розробити діагностичний інструментарій визначення наративної компетентності особистості як важливої передумови її розвитку.

Результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження проблеми. Наративну компетентність ми визначаємо як здатність особистості ідентифікувати та інтерпретувати наративні висловлювання Іншого, тобто, виявляти наративи в соціокультурних та особистих дискурсах і породжувати на їхній основі власні наративні конструкти [4].

У загальному вигляді наративна компетентність передбачає, по-перше, володіння усіма елементами наративної структури, тобто сформованість в особистості наратива як структурної рамки, фрейму, а також наявність «набору» базових наративів, що мають соціокультурну природу, вмінь розгортати

нарративні структури у зв'язну розповідь або історію. По-друге, нарративна компетентність передбачає вміння побачити за історією, оповіддю Іншого його індивідуальний нарратив, тобто нарративну ідентичність, а може й нарративну структуру його особистості [9]. Однак, розвиваючи проблематику нарративної психології, ми вважаємо за доцільне дещо уточнити наш підхід, насамперед, це стосується понять «ситуативна компетентність» та «надситуативна компетентність (метакомпетентність)»

Ми пропонуємо тлумачити ситуативну нарративну компетентність як інтегральне динамічне особистісне утворення, що формується і розвивається в процесі вибудовування особистісного досвіду та забезпечує продуктивність життєздійснень особистості шляхом успішного розв'язання актуальних життєвих задач, що постають перед нею. Особливо продуктивною така компетентність постає у звичних ситуаціях, для розв'язання яких в особистості наявні залучені із культури та власного досвіду схеми реагування на схожі ситуації. Такі схеми, як правило, закладені в особистих і соціокультурних нарративах, до яких людина звертається у звичних ситуаціях, прагнучи збагнути їх смисл.

Однак у ситуаціях невизначеності, тобто нових незвичних обставинах, особливо якщо вони є травмуючими, критичними, надзначимими для особистості, смислова система розпадається, виникає смисловий хаос. У цьому випадку звичні нарративи, а отже й ситуативна компетентність, що забезпечує їхнє сприймання та породження не спрацьовують. Потрібно звернення до нових, незвичних, нетипових нарративів та наявність особливої здатності породжувати нові нарративні тексти, яких немає у смисловому полі людини. Тобто компетентність перетворюється на надситуативну нарративну компетентність, або метакомпетентність.

Інакше кажучи, якщо ситуативна нарративна компетентність характеризує спрямованість особистості на вирішення завдань на основі вже відомих способів дій у відносно стабільних умовах, має специфічний характер та орієнтованість

на завдання, то метакомпетентність виражає спрямованість на вирішення нових завдань в умовах, що постійно змінюються. Вона має більш узагальнений характер, орієнтованість на особистість і, що особливо важливо, наявність в особистості певних здатностей, які ми й називаємо наративною компетентністю.

У цьому контексті, наративна компетентність проблематизується нами як метакомпетентність – у широкому значенні, системна властивість особистості набувати і відтворювати власну ідентичність, засвоювати та конструювати новий досвід, у більш вузькому – як ситуативна компетентність, тобто особистісне утворення, що характеризує здатність до організації та впорядкування людиною власного особистого досвіду на основі засвоєних раніше зразків.

Розглянемо докладніше основні характеристики наративної компетентності загалом та відмінності між двома основними її складовими – ситуативно та надситуативною.

Незалежно від зазначеного вище розрізнення наративна компетентність має певні спільні риси – вибудовування наративу та сприймання наративу іншого. Насамперед зупинимося на основних характеристиках наративу як певного виду дискурсу, що є основою для конструювання досвіду особистості та формування її персональної та соціокультурної ідентичності.

Основними смислоутворювальними та конституювальними ознаками оповідального тексту (наративу) є тема; персонажі; сюжет оповіді та життєві обставини, які в ній викладаються; оцінки персонажів, в тому числі і самого себе, котрі часто подаються в стисломому вигляді на початку або наприкінці оповіді; хронотоп як єдність простору і часу, що виникає в процесі взаємодії оповідача з тими подіями, про які йдеться в оповіді, причому хронотоп є апостеріорним у тому сенсі, що набуває реальності лише всередині тексту-наративу [9].

Однією із характеристик наративу є також вибудовування подій у хронологічній послідовності. Як зазначають Дж. Капрара і Д. Сервон, історія поєднує різноманітні епізоди життя в певний узгоджений патерн. Узгодженість життєвої історії робить життєві події значно осмисленішими [6]. Інакше кажучи,

створюючи впродовж усього життя нарративні історії, людина тим самим зберігає відчуття «Я», свою особисту та соціокультурну ідентичність.

Отже, головною одиницею нарративу є тема або тематична структура, в якій відбивається основна тенденція оповіді. Тема присутня у тексті будь-якого жанру, її особливість в оповідальному тексті полягає в тому, що саме нарратив, як особистісна структура, спричиняє ту чи іншу інтерпретацію події, яка й втілюється в тексті-оповіді. Причому в розповіді людини таких тем може бути декілька і вони іноді переплітаються між собою. Основна тема (або теми), як правило, розбивається на декілька рівнів, найважливішими з яких є рівень опису, під яким розуміється елементарне виявлення і відтворення суті розповіді та інтерпретаційний рівень, який передбачає переформулювання суті розповіді в загальному вигляді за допомогою виділення смислу, що криється за її змістом [2]. Причому, якщо у першому випадку достатньо володіння ситуативною компетентністю, то у другому – надситуативною.

Має значення також повторюваність теми, оскільки тема, до якої індивід звертається три або більше разів у низці оповідей, має безумовне значення для нього. Це пояснюється провідною характеристикою нарративу, який породжує людина, прагнучи осмислити власний досвід. Найбільш значимі події, наприклад, травми повторюються у розповідях, поки особистість або не розв'яже їх, або ж не примириться з ними, відшукавши прийнятну для себе форму осмислення або ж зручне (захисне) пояснення.

Крім теми, суттєве значення для аналізу нарративу і прояснення особистих проблем, які він відбиває, має наявність дійових осіб оповіді. Навіть, коли вона ведеться не від першої особи, або ж при наявності великої кількості дійових осіб, розповідь нарративного характеру – це завжди розповідь про себе. Головний герой її – це сам оповідач. До того ж, незважаючи на велику кількість чинних осіб, що можуть бути присутніми у розповіді, усе ж можливо говорити про переважну ідентифікацію з одним із персонажів. Крім того, різні персонажі можуть втілювати різні тенденції особистості, тобто розповідь може містити

проекції різноманітних граней самого себе, а різні герої виступають як засіб їх представлення. При цьому може бути ідентифікація як із героями, так і з позицією автора. Важливо також розділити основних і другорядних персонажів оповіді, зважаючи на те, що вони відображують різний ступінь ідентифікації з ними автора наративу.

Ще однією ознакою наративного тексту є наявність причинно-наслідкових взаємозв'язків подій життя та патернів «мета – засіб», що вимагає гнучкості в побудові сюжету тексту «себе-потенційного». Це потребує введення у текст наративу, крім персонажів, їх оцінку та можливі життєві обставини, в яких ці персонажі можуть діяти.

Виходячи із зазначених вище характеристик наративу, ми, спираючись на модель «правильно структурованої історії» Т. Габермаса та С. Блак [15] визначили основні уміння, якими повинна володіти особистість із сформованою наративною компетентністю:

- уміння вибудувати події у хронологічній послідовності;
- уміння включити в особисту історію шаблони культурно-типових життєвих сценаріїв;
- уміння відобразити в історії причинно-наслідкові взаємозв'язки подій життя та патерни «мета – засіб»;
- уміння організувати історії навколо головної «теми», цінності або життєвого принципу ілюстрацією до якого й буде конкретний життєопис.

Вказані вище вміння й забезпечують розвиток наративної компетентності особистості, яка структурується відповідно до трьох рівнів – передсмислового, смислового та метасмислового, що співвідносяться із значеннєвим та смисловим рівнями розуміння тексту [4]. Таке співвідношення є доцільним, зважаючи на нашу концепцію породження наративів на основі розуміння та інтерпретації людиною власного життєвого досвіду [9]. Крім того, значеннєвий рівень розуміння, як правило, забезпечує процеси розвитку ситуативної наративної компетентності, а смисловий – надситуативної (метакомпетентності).

Основною характеристикою передсмислового рівня є відновлення змісту, закладеного в текст його автором. Основними механізмами цього процесу є когнітивні операції розуміння [10].

До критеріальних ознак сформованості нарративної компетентності особистості на цьому рівні можна віднести вміння виділяти окремі текстові елементи, складові частини тексту нарративу, виокремлювати певні ситуації, що експлікуються в текстових висловленнях, уміння встановлювати хронологічну послідовність подій, а також, спираючись на соціокультурні зразки формулювати типові причинно-наслідкові зв'язки. Емпіричними показниками такої сформованості можуть виступати переказ змісту нарративу, складання його плану, постановка запитань до змісту самого тексту тощо.

На смисловому рівні відбувається процес трансформації змісту тексту нарративу в іншу знаково-смислову систему, тобто переосмислення його особистістю. У випадку смислового розуміння, яке досягається в результаті діалогічної взаємодії з текстом, основним критерієм є синтез, породження нового смислу, що базується на «смисловій основі» вихідного повідомлення. У цьому випадку можна говорити про перехід особистості на надситуативний етап нарративної компетентності, який завершується на останньому (метасмисловому) етапі.

Серед критеріальних ознак сформованості нарративної компетентності особистості на цьому рівні доцільно віднести вміння визначати в тексті нарративу його тему (предмет, сутність), формулювати основну думку (ідею), виділяти проблему, до розв'язання якої прагне автор, висувати власні припущення щодо подальшого розвитку змісту тексту нарративу, ставити запитання до автора (питання-здивування, питання-роздуми, питання-заперечення тощо).

Третім рівнем сформованості нарративної компетентності особистості є метасмисловий рівень, на якому здійснюється рефлексія підстав інтерпретаційних процесів, що відбуваються на попередньому, смисловому рівні.

До критеріальних ознак сформованості наративної компетентності особистості на цьому рівні вважаємо за доцільне віднести вміння індивіда припускати, що саме спонукало автора до створення певного наративу, та вміння йому відповідати, виходячи з цього припущення, рефлексувати підстави власних інтерпретаційних процесів, прогнозувати ефект (наслідки) від знайомства з певним наративом, аналізувати труднощі, що виникають при розумінні тексту наративу.

Визначені рівні розвитку наративної компетентності співвідносяться з основними вимірами дискурсивного самопроектування особистості: «плагіатором», «читачем» та «автором» [11].

На рівні «плагіатора» наративна компетентність особистості сформована на передсмысловому рівні. Основним механізмом цього процесу є інформаційний діалог. На рівні «читача» особистість здатна продуктивно наративізувати життєвий досвід. Тип розуміння текстової інформації можна схарактеризувати як смисловий. Основним способом розуміння постає інтерпретація як відкриття в повідомленні смислу, відсутнього у вихідному тексті. На рівні «автора» особистість здатна самостійно діяти і відповідати за наслідки своїх дій. Основний спосіб розуміння – тлумачення як розгорнута рефлексія не тільки сприйнятого повідомлення, але й власних інтерпретаційних процесів та роз'яснення їх Іншому [11].

Процес опанування наративної компетентності передбачає розвиток таких особистісних здатностей:

- тематичної організації власного досвіду шляхом створення «Я-висловлювань»;
- просторово-часової та причинно-наслідкової структуралізації подій та визначення способів детермінації досвіду через побудову наративів та автонаративів;
- ціннісно-смыслової інтеграції життєвого досвіду та його консолідації з особистісним досвідом шляхом виділення головної лінії (лейтмотиву) власного

життєвого твору, яка закарбовує смислову систему особистості, що забезпечує смислову регуляцію життєздійснень особистості.

Першорядні завдання дослідження наративної компетентності ми пов'язуємо з розробкою психологічного інструментарію діагностики та розвитку її сформованості в особистості в контексті її здатності до самопроекування [5]. Розробленню методичного інструментарію дослідження передувало відбір наративного матеріалу для опрацювання досліджуваними.

При цьому ми спиралися на теоретичні положення У. Еко про «відкритість» тексту [14], концепцію М.М. Бахтіна про діалогічність [1] та концепцію Н.В. Чепелевої про структурно-смислову організацію тексту як чинника його розуміння [8].

Основними критеріями відбору текстів-наративів слугували:

1. Діалогічність тексту, що передбачає:

– персоніфікованість – наявність у тексті елементів, які характеризують автора твору і, що особливо важливо, авторське ставлення до тих чи інших проблем, їх оцінку;

– адресованість, яка за М.М. Бахтіним визначається тим, наскільки автор уявляє своїх адресатів, яка сила їх впливу на висловлювання, особливо на його композицію та стиль [1];

– наявність у тексті лакун, які дають реципієнтові можливість зупинитися, обдумати вже прочитане, відреагувати на те чи інше положення, висловити своє ставлення до змісту, поставити запитання тощо;

– включення в смисловий простір тексту різних точок зору на матеріал, що викладається, зіставлення різних смислових позицій [9].

2. Структурованість. Щодо цього критерію ми розділяємо позицію Н.В. Чепелевої, згідно якої важливими характеристиками структурно-смислової організації є інформаційна насиченість тексту-наративу, яка включає в себе когнітивну, рефлексивну та регулятивну інформацію, а також рівномірний розподіл її по всьому тексту [8].

3. Лаконічність. Через велику кількість запропонованих завдань до текстів, нами було визначено певні обмеження на обсяг текстів для опрацювання.

Для експериментального визначення рівня сформованості наративної компетентності особистості респондентам для ознайомлення та опрацювання було запропоновано 5 текстів-нاراتивів: оповідання Пола Вілларда «Старий телефон», уривок з роману Макса Кідрука «Жорстоке Небо», оповідання Горге Букая «Шукач», уривок з повісті Валерія Бурлакова «Життя P.S.», уривок з оповідання Сергія Жадана «Матвій».

Серед них респонденти мали обрати за довільною ознакою будь-які три тексти та виконати 14 завдань до кожного з них, завдання було розроблено з урахуванням вищенаведених критеріїв сформованості наративної компетентності особистості на кожному з трьох рівнів: передсмісловому, смислового, метасмісловому [3].

Інструкція для респондентів

«Шановний респонденте! Запрошуємо Вас узяти участь у дослідженні комунікативних якостей особистості. Ми будемо вдячні за Вашу згоду ознайомитися із запропонованими текстами та, по можливості, виконати ряд завдань до будь-яких трьох з них. Дослідження носить анонімний характер, а Ваші відповіді будуть використовуватися лише в узагальненому вигляді».

Респонденти мали обрати за довільною ознакою будь-які три тексти та виконати 14 завдань до кожного з них, завдання було розроблено з урахуванням вищенаведених критеріїв сформованості наративної компетентності особистості на кожному з трьох рівнів: передсмісловому, смислового, метасмісловому.

Завдання до текстів та критерії оброблення результатів

Результати виконання кожного із запропонованих завдань за трьома текстами оцінюються за трибальною шкалою: за кожен відповідь нараховується від «0» до «2» балів, виходячи з таких критеріїв.

1. Із скількох частин, на Вашу думку, складається текст? Виділіть їх у тексті. 0 – немає відповіді;

1 – частини тексту виокремлені некоректно;

2 – частини тексту виокремлені коректно.

2. Складіть розгорнутий план тексту.

0 – немає відповіді;

1 – розгорнутий план нечітко структурований;

2 – розгорнутий план чітко структурований.

3. Поставте 3-5 власних запитань до тексту.

0 – немає власних запитань до тексту або запитання до тексту некоректні (не мають відношення до змісту тексту);

1 – запитання до тексту в межах змісту тексту;

2 – запитання до тексту виходять за межі змісту тексту.

4. Чи представлена в тексті проблемна ситуація, до розв'язання якої прагне автор, у чому, на Вашу думку, її суть?

0 – немає відповіді або проблемна ситуація виділена некоректно («не по суті»);

1 – проблемна ситуація виділена, але має узагальнений характер («позаособистісний»);

2 – проблемна ситуація виділена, спостерігається особистісна причетність респондента до неї.

5. Сформулюйте основну думку тексту, узагальнення його змісту в одному реченні.

0 – немає відповіді або основна думка тексту виділена некоректно («не по суті»);

1 – основна думка тексту виділена, але має узагальнений характер («позаособистісний»);

2 – основна думка тексту виділена, спостерігається особистісна причетність респондента до неї.

6. Напишіть продовження тексту, власне припущення щодо подальшого розвитку змісту тексту (1-5 речень).

0 – варіант продовження відсутній;

1 – сформульовано варіант продовження наративу, що не містить рефлексивної інформації;

2 – сформульовано варіант продовження наративу, що містить рефлексивну інформацію.

7. Закінчіть речення: «Читаючи текст,

a) я був(ла) цілком згоден(на) з тим, що ...

b) мене здивувало, що ...

c) я задумався(лась) над ...

d) якби я давав(ла) пораду іншій людині прочитати цей текст, то, у першу чергу, наголосив(ла) б на ...»

Кожний пункт цього завдання оцінюється окремо:

0 – немає відповіді або відповідь некоректна («не по суті»);

1 – відповідь у межах змісту тексту;

2 – відповіді виходять за межі змісту тексту.

8. Як Ви вважаєте, що спонукало автора до написання даного тексту?

0 – немає відповіді або відповідь некоректна («не по суті»);

1 – відповідь має узагальнений характер («позаособистісний»);

2 – у відповіді спостерігається особистісна співпричетність респондента.

9. Уявіть собі, що текст написано автором особисто для Вас. Напишіть свою відповідь автору (1-3 речення).

0 – немає відповіді або відповідь некоректна («не по суті»);

1 – відповідь має узагальнений характер («позаособистісний», без рефлексії);

2 – відповідь містить рефлексивну інформацію.

10. Поставте 3-5 власних запитань до автора тексту.

0 – немає відповіді або відповідь некоректна («не по суті»);

1 – відповідь у межах змісту тексту;

2 – відповіді виходять за межі змісту тексту.

11. Чим особисто для Вас було корисно/некорисно знайомство з текстом?

0 – немає відповіді або відповідь некоректна («не по суті»);

1 – відповідь має узагальнений характер («позаособистісний», без рефлексії);

2 – відповідь містить рефлексивну інформацію.

12. Кому, з Вашої точки зору, було б корисно прочитати цей текст?

0 – немає відповіді або відповідь некоректна («не по суті»);

1 – відповідь має узагальнений характер («позаособистісний», без рефлексії);

2 – відповідь містить рефлексивну інформацію.

13. Чи є, на Вашу думку, щось таке, що поєднує запропоновані тексти?

0 – немає відповіді або тексти нічого не поєднує;

1 – поєднує, але відповідь не розгорнута;

2 – поєднує, відповідь розгорнута.

14. Які труднощі виникали у Вас у процесі виконання завдань?

0 – немає відповіді;

1 – відповідь нерозгорнута;

2 – розгорнута відповідь.

Ключ до визначення рівнів сформованості наративної компетентності респондентів:

1. Передсмисловий рівень (завдання: 1, 2, 3);

2. Смисловий рівень (завдання: 4, 5, 6, 7а, 7b, 7с, 10);

3. Метасмисловий рівень (завдання: 7d, 8, 9, 11, 12, 13, 14).

Для проведення емпіричного дослідження було сформовано вибірку з 150 респондентів віком від 18 до 57 років, що належать до соціономічних професій.

За результатами дослідження визначено, що серед представників соціономічних професій передсмисловий рівень сформованості наративної компетентності притаманний 23,3 % респондентів; на перехідному етапі від передсмислового до смислового рівня наративної компетентності знаходиться 9,3 %; смисловий рівень сформованості наративної компетентності властивий 38 %; на перехідному етапі від смислового до метасмислового рівня наративної компетентності – 6,7 %; метасмисловий рівень властивий 22,7 % респондентів.

Для визначення рівнів сформованості наративної компетентності в респондентів було залучено групу з 15 експертів, кожен з яких обробив 150 виконаних завдань до текстів (по 3 тексти від 50 респондентів). Отже, кожне з 450 виконаних респондентами завдань було оброблено 5 експертами. Як експерти були залучені 3 співробітники лабораторії когнітивної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 6 магістрантів Київського національного торговельно-економічного університету (КНТЕУ), що навчаються за спеціальністю 053 Психологія, 6 практичних психологів, що працюють у галузі освіти, бізнесу, займаються приватною практикою.

Експертам пропонувалась така інструкція: проаналізувати виконані респондентами завдання до текстів та визначити рівні сформованості їхньої наративної компетентності (передсмісловий, смисловий, метасмісловий), виходячи з вищенаведених критеріїв. Далі результат експертної оцінки рівня наративної компетентності по кожному респонденту було обчислено як математичне очікування (середнє арифметичне) від наданих їм відповідей п'ятьма експертами за трьома опрацьованим респондентами текстам. Тобто, за опрацювання текстів кожен респондент отримав 15 експертних оцінок від «1» до «3» балів, де «1» бал відповідає передсмісловому рівню сформованості наративної компетентності, «2» – смислового, «3» – метасмісловому. Узагальнюючи отримані результати, представимо загальну статистику за рівнем сформованості наративної компетентності респондентів, встановленим шляхом експертизи:

- передсмісловий рівень сформованості наративної компетентності властивий 20 % респондентів від загальної вибірки, що становить 30 осіб;
- на перехідному етапі від передсміслового до смислового рівня наративної компетентності знаходиться 6,7 % (10 осіб);
- смисловий рівень сформованості наративної компетентності властивий 44,7 % респондентів від загальної вибірки, що становить 67 осіб;

– на перехідному етапі від смислового до метасмислового рівня нарративної компетентності знаходиться 2,7 % (4 особи);

– смисловий рівень сформованості нарративної компетентності властивий 26 % респондентів від загальної вибірки, що становить 39 осіб;

З метою підтвердження надійності визначення рівнів нарративної компетентності респондентів способом підрахунку балів, було обраховано зв'язок між цими рівнями та рівнями нарративної компетентності, отриманими за результатами експертизи. Задля наочності вищенаведені дані представимо у вигляді гістограми (див. рисунок 1).

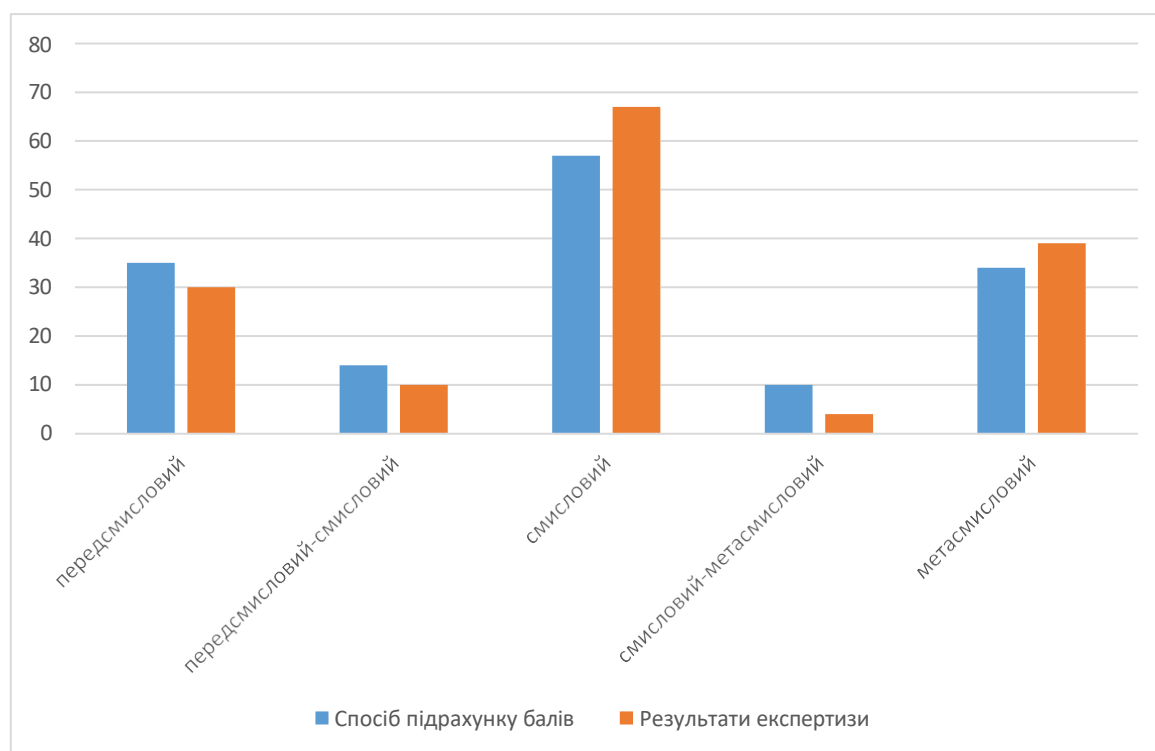

Рис. 1. Рівні нарративної компетентності респондентів, визначені способом підрахунку балів та за результатами експертизи

Як видно з гістограми, опис за відсотками рівнів нарративної компетентності респондентів, отриманих зазначеними способами, дає попередньо дуже схожі результати. Це припущення було підтверджено за допомогою кореляційного непараметричного аналізу за ранговим коефіцієнтом Спірмена, результати якого представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати кореляційного аналізу рівнів наративної компетентності за
 ранговим коефіцієнтом Спірмана

			Рівень наративної компетент- ності	експертиза _НК	
Р ₀ Спірман а	Рівень наративної компетентності	Коефіцієнт кореляції	1,000	,967**	
		Знач. (2-х стороння)	.	,000	
			N	150	150
	експертиза_НК	Коефіцієнт кореляції	,967**	1,000	
		Знач. (2-х стороння)	,000	.	
		N	150	150	

** . Кореляція значима на рівні 0,01 (двостороння).

Як видно з таблиці 1, за результатами кореляційного аналізу за ранговим коефіцієнтом Спірмана встановлено тісний зв'язок між рівнями наративної компетентності, отриманими способом підрахування балів, та відповідними рівнями за результатами експертної оцінки ($\rho_0 = 0,97$) на високому рівні значимості ($p \leq 0,001$).

Висновки. Запропонована методика визначення рівнів сформованості наративної компетентності особистості передбачає підбір текстів для опрацювання, що відповідають визначеним критеріям; розроблення діагностичних завдань до цих текстів; алгоритм визначення в респондентів певного рівня сформованості наративної компетентності залежно від результатів виконання ними запропонованих завдань. За результатами апробації діагностичної методики в респондентів було виокремлено три основних та два перехідних рівня сформованості наративної компетентності.

Отже, розроблена методика є ефективним психолінгвістичним інструментарієм визначення рівнів сформованості наративної компетентності особистості. Головна її перевага полягає в можливості застосування для діагностики респондентів на основі опрацювання ними текстів художньої літератури без обмежень щодо мови, якою вони володіють.

Отримані результати можуть слугувати підґрунтям для розробки психологічного інструментарію розвитку наративної компетентності відкривають перспективи створення наративних технологій самопроєктування та саморозвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики : исследования разных лет. Москва : Художественная литература. 1975. 504 с.
2. Бурлакова Н. С., Олешкевич В. И. Проективные методы : теория, практика применения к исследованию личности ребенка. Москва : Институт общегуманитарных исследований, 2001. 352 с. (Серия: «Учебники психотерапии»).
3. Гуцол К. В. Діагностика сформованості рівнів наративної компетентності особистості. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (22 листопада 2019 р.). Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 77–81.
4. Гуцол К. В. Наративна компетентність як чинник розвитку здатності особистості до самопроєктування. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. II : Психологічна герменевтика*. 2018. Вип. 11. С. 122–133.
5. Гуцол С. Ю. Наратив як провідна дискурсивна практика самопроєктування особистості. *Наука і освіта*. 2016. № 11/СХХХХХІІ. С. 35–42.
6. Капрара Дж., Сервон Д. Психология личности. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 288 с. (Серия «Мастера психологии»).
7. Наративні психотехнології / Чепелева Н. В., Смульсон М. Л., Шиловська О. М., Гуцол С. Ю. ; за заг. ред. Чепелевої Н. В. Київ : Главник, 2007. 144 с. (Серия «Психологічний інструментарій»).
8. Проблеми психологічної герменевтики / за ред. Н. В. Чепелевої. Київ : Міленіум, 2004. 276 с.

9. Чепелева Н. В. Психологические механизмы понимания и интерпретации личного опыта. *Мова і культура (Науковий щорічний журнал)*. Т. II. Вип. 6. *Психологія мови і культури. Мова і засоби масової комунікації*. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2003. С. 25–33.
10. Чепелева Н. В. Розуміння – Інтерпретація – Тлумачення. *Технології розвитку інтелекту*, 2017. 2:6 (17). <https://doi.org/10.31108/>.
11. Чепелева Н. В., Рудницька С. Ю. Дискурсивные технологии самопроектирующейся личности. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*, 2019. 25(1), 363–383. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-25-1-363-383>.
12. Baddeley J. & Singer J. A. Charting the life story's path : narrative identity across the life span. In J. Clandinin (Ed.). *Handbook of narrative research methods* (pp.177–202). Thousand Oaks, CA: Sage. 2007. <https://doi.org/10.4135/9781452226552.n7>.
13. Brockmeier J. & Carbaugh D. Narrative and identity. In *Narrative and identity : studies in autobiography, self, and culture*. 2001. (pp. 39–58). Amsterdam: John Benjamins.
14. Eco U. *Semiotics and the philosophy of language*. Bloomington : Indiana University Press. 1984.
15. Habermas T. & Bluck, S. Getting a life: The emergence of the life story in adolescence. *Psychological Bulletin*, 2000. 126, 748–769. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.5.748>.
16. McLean K. C., Syed M., Pasupathi, M., Adler, J. M., Dunlop W. L. et al. The empirical structure of narrative identity: The initial Big Three. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2020. 119 (4). 920–944. <https://doi.org/10.1037/pspp0000247>.
17. Reese E., Haden C. A., Baker-Ward L., Bauer P., Fivush R. & Ornstein P. A. Coherence of Personal Narratives Across the Lifespan: A Multidimensional Model and Coding Method. *Journal of Cognition and Development*, 2011. 12:4, 424–462. <https://doi.org/10.1080/15248372.2011.587854>.

References transliterated

1. Bakhtin, M. M. (1975). *Voprosy literatury i estetiki: issledovaniya raznykh let* [Questions of literature and aesthetics: studies of different years]. Moscow: Khudozhestvennaya literatura. [in Russian].
2. Burlakova, N. S., & Oleshkevych, V. Y. (2001). *Proektyvni metody: teoriya, praktyka zastosuvannya do doslidzhennya osobystosti dytyny* [Projective methods: theory, practice of application to the study of the personality of a child]. Moscow: Ynstytut obshchehumanytarnykh yssledovanyy. (Seriya: «Uchebnyky psykhoterapiyi»). [in Russian].
3. Hutsol, K. V. (2019). *Diahnostyka sformovanosti rivniv natsional'noyi kompetentnosti osobystosti* [Diagnosis of the formation of levels of narrative competence of personality]. *Osobystisni ta sytuatyvni determinatsiyi zdorov'ya* [Personal and situational determinants of health]: materialy IV Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (22 lystopada 2019 r.). Vinnytsia: Donets'kyy natsional'nyy universytet imeni Vasylya Stusa. 77–81. [in Ukrainian].
4. Hutsol, K. V. (2018). *Naratyvna kompetentnist' yak chynnyk rozvytku zdatnosti osobystosti do samoproektuvannya* [Narrative competence as a development factor of a person's ability to self-designing]. *Aktual'ni problemy psykholohiyi* [Actual problems of psychology]: zb. nauk. pr. In-tu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. *T. II: Psykholohichna hermenevtyka. 11.* 122–133. [in Ukrainian].
5. Hutsol, S. YU. (2016). *Naratyv yak providna dyskursyvna praktyka samoproektuvannya osobystosti* [Narrative as a principal discursive tool of personality's self-designing]. *Nauka i osvita. [Science and education]. 11.* 35–42. [in Ukrainian].
6. Kaprara, Dzh., & Servon D. (2003). *Psykholohiya osobystosti* [Psychology of Personality]. Sankt Petersburg: Pyter. (Seriya «Mastera psykholohiyi»). [in Russian].
7. Chepelyeva, N. V., Smul'son, M. L., Shylovs'ka, O. M., & Hutsol, S. YU. (2007). *Naratyvni psykhotekhnolohiyi* [Narrative psychotechnologies] / za zah. red.

Chepelyevoyi N. V. Kyyiv: Hlavnyk. (Seriya «Psykhologichnyy instrumentariy»). [in Ukrainian].

8. Problemy psikhologichnoyi hermenevtyky [Problems of psychological hermeneutics]. (2004) / za red. N. V. Chepelyevoyi. Kyyiv: Milenium. [in Ukrainian].

9. Chepeleva, N. V. (2003). Psihologicheskie mehanizmy ponimaniya i interpretacii lichnogo opyta [Psychological mechanisms of understanding and interpretation of personal experience]. *Mova i kul'tura – Language and culture*. (Kyiv, Dmytro Burago Publishing House), 6 (2), 25–33. [in Russian].

10. Chepeleva, N. V. (2017). Rozuminnya – Interpretatsiya – Tlumachennya [Understanding – Interpretation – Interpretation]. *Technologies of intellect development*, 2:6(17). <https://doi.org/10.31108> [in Ukrainian].

11. Chepeleva, N. V., & Rudnytska, S. Yu. (2019). Diskursivnyye tekhnologii samoprojektiruyushcheysya lichnosti [Discursive Technologies of Self-Designing Personality]. *Psikholingvistika – Psycholinguistics*, 25(1), 363–383. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-25-1-363-383> [in Russian].

12. Baddeley, J., & Singer, J. A. (2007). Charting the life story's path: narrative identity across the life span. In J. Clandinin (Ed.). *Handbook of narrative research methods* (pp. 177–202). Thousand Oaks, CA: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781452226552.n7>.

13. Brockmeier, J., & Carbaugh, D. (2001). Narrative and identity. In *Narrative and identity : studies in autobiography, self, and culture* (pp. 39–58). Amsterdam: John Benjamins.

14. Eco, U. (1984). *Semiotics and the philosophy of language*. Bloomington : Indiana University Press.

15. Habermas, T., & Bluck, S. (2000). Getting a life: The emergence of the life story in adolescence. *Psychological Bulletin*, 126, 748–769. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.5.748>.

16. McLean, K. C., Syed, M., Pasupathi, M., Adler, J. M., Dunlop, W. L., Drustup, et al. (2020). The empirical structure of narrative identity: The initial Big Three.

Journal of Personality and Social Psychology, 119(4), 920–944. <https://doi.org/10.1037/pspp0000247>.

17. Reese, E., Haden, C. A., Baker-Ward, L., Bauer, P., Fivush, R. & Ornstein, P. A. (2011). Coherence of Personal Narratives Across the Lifespan: A Multidimensional Model and Coding Method. *Journal of Cognition and Development*, 12:4, 424–462.

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Авторське право (с) 2021 Chereleva Natalia Чепелева Наталія Василівна, Rudnytska Svitlana Рудницька Світлана Юріївна, Hutsol Kyrylo Гуцол Кирило Віталійович

Отримано: 12.04.2021

Відрецензовано: 12.05.2021

Опубліковано: 02.06.2021

DOI: <https://doi.org/10.31108/3.2021.5.1.10>